

MOVING ON OR MOVING FORWARD?

בענין זדונות נעשות לו כזכיות

שנת תשפ"ב

1# מס' פסחים נד. - תניא: שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם, ואלו הן...תשובה דכתיב בטרם הרים ילדו וכתיב תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם.

2# תהלים פרק צ - בְּטָרְם הָרִים יִלְדוּ וַתְּחַזְּלֵל אֶרֶץ וַתִּבֵּל וַיִּמְעוֹלְם עַד עוֹלָם אֶתְּהָ אֶ-ל. תִּשָּׁב אָנוּשׁ עַד דְּכָא וַתֵּאמֶר שׁוּבוּ בְנֵי אָדָם.

3# תלמוד ירושלמי מס' מכות ב:ו - אמר רבי פינחס (תהילים כה) טוב וישר למה הוא טוב שהוא ישר ולמה הוא ישר שהוא טוב על כן יורה חטאים בדרך שמורה דרך תשובה. שאלו לחכמה חוטא מהו עונשו אמרו להם (משלי יג:כא) חטאים תרדף רעה, שאלו לנבואה חוטא מהו עונשו אמרה להן (יחזקאל יח:ד) הנפש החוטאת היא תמות, שאלו לקודשא בריך הוא חוטא מהו עונשו אמר להן יעשו תשובה ויתכפר לו. היינו דכתיב על כן יורה חטאים בדרך יורה לחטאים דרך לעשות תשובה.

4# תהלים כה:ח - טוב ויִשָּׁר ה' עַל כֵּן יוֹרָה חַטָּאִים בְּדִרְךָ:

5# מס' יומא פו. - מר רבי חמא ברבי חנינא: גדולה תשובה שמביאה רפאות לעולם, שנאמר ארפא משובתם אהבם נדבה...

אמר רבי לוי: גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, שנאמר שובה ישראל עד ה' אלקיך...

אמר רבי יונתן: גדולה תשובה שמביאה את הגאולה, שנאמר ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב...

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: גדולה תשובה שמארכת שנותיו של אדם, שנאמר ובשוב רשע מרשעתו הוא יחיה...

אמר רבי יצחק, אמרי במערבא משמיה דרבה בר מרי: בא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם. מדת בשר ודם, מקניט את חברו בדברים - ספק מתפייס הימנו ספק אין מתפייס הימנו, ואם תאמר מתפייס הימנו - ספק מתפייס בדברים ספק אין מתפייס בדברים. אבל הקדוש ברוך הוא, אדם עובר עבירה בסתר - מתפייס ממנו בדברים, שנאמר קחו עמכם דברים ושובו אל ה', ולא עוד אלא שמחזיק לו טובה, שנאמר וקח טוב, ולא עוד אלא שמעלה עליו הכתוב כאילו הקריב פרים, שנאמר ונשלמה פרים שפתינו...

6# מס' יומא פו: - אמר ריש לקיש: גדולה תשובה, שזדונות נעשות לו כשגגות, שנאמר שובה ישראל עד ה' אלקיך כי כשלת בעונך. הא עון מזיד הוא, וקא קרי ליה מכשול. איני והאמר ריש לקיש: גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כזכיות, שנאמר ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה עליהם יחיה לא קשיא כאן מאהבה כאן מיראה

7# הושע פרק יד - שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹקֶיךָ כִּי כָשַׁלְתָּ בְּעֹנֶךָ:

8# יחזקאל פרק לג - וּבְשׁוּב רִשְׁעֵי מִרְשָׁעֲתוֹ וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה עֲלֵיהֶם הוּא יְחִיָּה:

9# מהרש"א ח' אגדות שם - הוא לכאורה דבר תמוה דנמצא חוטא נשכר

10# מס' ברכות לד: - אמר רבי אבהו: מקום שבעלי תשובה עומדין - צדיקים גמורים אינם עומדין, שנאמר: שלום שלום לרחוק ולקרוב. לרחוק ברישא והדר לקרוב

11# חשוקי חמד עבודה זרה נח: - שאלה. מעשה בסופר סת"ם שלמד כל היום, ובלילה היה כותב סת"ם, וברוב הפעמים נמשכה כתיבתו עמוק לתוך הלילה, ועקב כך היה קם לאחר זמן קריאת שמע, כשנודע הדבר לרב המקום, אמר לו, אמנם המזוזות והתפילין שלך כשרות, אך אתה לא יכול למכרם במחיר יקר כמו שלוקח סופר ירא שמים, אלא כפי המחיר שלוקח סופר קל דעת.

הלה שתפס את עצמו על חומרת הדבר שהוא עושה חזר בתשובה שלימה, וקיבל על עצמו כתשובת המשקל, לקום כל יום ולהתפלל כותיקין, ולקרוא קריאת שמע מצוה מן המובחר עם הנץ החמה, ועתה שואל, לאחר שחזרתי בתשובה, ואמרינן ביומא (דף פו ע"ב) שגדולה תשובה [מאהבה] שזדונות נעשות לו כזכיות, וכשחזר בתשובה מיראה, זדונות נעשית לו כשגגות. האם יכול על סמך זה לחזור ולמכור את המזוזות שכתב בשעה שחטא, כמזוזות מהודרות, שכתבן ירא שמים, שהרי החטא נתכפר לו?

FUZZY MATH

#12 **בית אלקים שער התשובה פרק יד** - שנעשות זכויות מצד כי קיים מצות עשה של תשובה בכל אחד מהעונות ששב ממנו

#13 **אלשיך (תורת משה ויקרא ו)** - כי בכל זדון, בשובו, עושה מצות עשה שהוא ושבת עד ה'

#14 **עץ יוסף יומא שם** - ולכאורה חוטא נשכר, אך הוא משום שבעבירה אין הקב"ה מצטרף המחשבה וליכא רק מעשה, ובתשובה מאהבה יש מחשבה ומעשה, והמעשה טובה מכפרת על מעשה העבירה ונשאר המחשבה טובה שמצרף הקב"ה למעשה ונתוסף לו זכויות

#15 **מהרש"א שם** - דעושה תשובה גמורה ומוסיף במעשיו הטובים יתר מכדי הצורך לגבי אותו עון והרי אותן מעשים טובים שמוסיף הם נעשים לו כזכויות וקרא דמייתי מוכיח כן שנאמר ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה עליהם חיה וגו' דמשמע משפט וצדקה שהוסיף לעשות על תשובתו עליהם חיה יכול ועד"ז יש לפרש במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולין

#15 **שפת אמת (שבת תשובה שנת תרמ"ד)** - ...כיון שע"י החטאים בא לתשובה וע"י התעורר אהבה למצות ה' והוסיף כח בזכויות. נמצא ממש זדונות נעשין כמו זכויות שע"י זה הוסיף כח ועוז בזכויות כנ"ל.

NO PAIN, NO GAIN

#16 **תוספת יום הכיפורים יומא שם** - וכיון שלעבר טעם טעם החטא והכיר במים גנובים ימתקו ואפילו הכי פירש מהעבירה מאהבת ה', נמצא דאותה עבירה שעשה כבר גרמה הפרישה זו שעשה שהוא זכות גדול, מה שאין כן בצדיק שמעולם לא חטא...

#17 **רמב"ם הל' תשובה ז: ד** - ואל ידמה אדם בעל תשובה שהוא מרוחק ממעלת הצדיקים מפני העונות והחטאות שעשה, אין הדבר כן אלא אהוב ונחמד הוא לפני הבורא כאילו לא חטא מעולם, ולא עוד אלא ששכרו הרבה שהרי טעם טעם החטא ופירש ממנו וכבש יצרו, אמרו חכמים מקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורין יכולין לעמוד בו, כלומר מעלתן גדולה ממעלת אלו שלא חטאו מעולם מפני שהן כובשים יצרים יותר מהם.

#18 **קדושת לוי פרשת כי תבוא** - וזה שאמרו מקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד שם, כי מבעלי תשובה יש להקב"ה תענוג גדול, שהוא איש בער ועד השתא הלך בדרכי כסיל, והשתא יתלהב כך לעבודת ה'... והנה אז יש להקב"ה תענוג גדול ואומר ראו אדם מלא עון כזה ימלא לבו לדבר גדול כזה לעבדני ושמח בעבודתי כל כך.

SEEING THE LIGHT

#19 **מכתב מאליהו חלק ב עמ' פ -** כשהאדם מתחרט מתבהרים לו גודל חיובי התורה ופחיתות העבירה, ומכיר את רוממות השי"ת ואת שפלות החטא. וככל שמתעמק יותר במחשבות החרטה, הוא מכיר ביתר שאת את גודל החיוב ושפלות העבירה - ומתחרט יותר. כיון שהאדם מתעלה וזוכה להכרה יותר ברורה, אז הרי כלפי דרגתו היותר רמה היו מעשיו של אתמול בבחינת שוגג, כשעדיין לא ידע בבירור כזה את היקף חובתו. וזהו ענין השב מיראה: "נעשין עבירותיו כשגגות", שהקב"ה ברוב רחמיו מסתכל עליהן מבחינת שוגג, כפי חרטתו על החוטא.

מדרגה יותר גדולה היא זו של השב מאהבה. כששב ומתחרט מכיר את שפלות החטא ואת רוממותו יתברך, ומתבונן בעוצם חסדי השי"ת שמשפיל את עצמו כביכול לתוך טומאתו כדי לקבל את תשובתו ומסייע לו לעלות משאול תחתית. אז על ידי הכרה זאת מתעוררת בו אהבה עזה אל השי"ת. וכל שמעמיק יותר בחרטה ומכיר יותר גנות העבירה, גדולה יותר הכרת הטוב שלו כלפי הקב"ה, ומתוך אהבתו דבק יותר בהקב"ה. ולכן "במקום שבעלי תשובה עומדים צדיקים גמורים אינם עומדים", כי רק בעל תשובה מכיר במידה כזאת את חסדי השי"ת, ורק הוא מגיע על ידי זה לדבקות כזאת. אכן הרי העבירה גרמה לו הכרות אלה, ולכן השב מאהבה עבירותיו נעשין כזכויות, כי כיון שנתעלה לאהבה גדולה זו בגרם החטא, דן הקב"ה עליהם ברוב חסדיו בבחינת זכויות.

ABOVE AND BEYOND

#20 **ספר העיקרים מאמר ד פרק כה -** וזה דבר באר אותו הושע הנביא שאמר על בעלי התשובה ארפא משובתם וגו'. שלפי שהיו אנשי דורו מספקין עליו ואומרים איך אפשר שתועיל התשובה לבעל התשובה להשיג שום שכר או נעימות, והלא די שתספיק למרק העונות, אבל ישארו כנעדרי עבירות וזכויות, ובמה יזכו לשום נועם אלהי או לאהבת השם יתברך המיועדת בתורה לבעל תשובה ?

ולזה השיב הנביא בשם השם יתברך ואמר ארפא משובתם וגו', כלומר שהאמת כן הוא שאין ראוי שישגי הבעל תשובה שום מדרגה מצד עצמו, אלא שמצד החסד האלקי ודרך נדבה תגיע אהבת השם יתברך אליו על ידי התשובה, וזה אם מצד שמצות התשובה היא במדרגה גדולה יותר מכל מצות התורה, שעל ידה ישיג האדם התכלית המושג מצד התורה שהיא אהבת השם יתברך, ואם על צד החסד הגמור הנמשך על בעל תשובה דרך נדבה, כמו שאמר אוהבם נדבה, כלומר כמו שהתשובה היתה מאהבה כך אני אוהבם נדבה.

#21 **צ"ח (דרוש א ליום א דסליחות) -** זה שזדונות נעשות לו כזכויות זהו צדקה, שהקב"ה נותן משלו מתנה לאדם... זו ודאי מידה יתירה, ואין זה ממידת המשפט, רק במידת רחמים גדולים של הקב"ה

ELEVATING SIN

#22 הגרי"ד זצ"ל 'על התשובה' עמ' 171

הסוהר. הם מוחקים אותן מן העבר שלהם. "ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו" (בראשית מ, כג), הוא לא זכר והשכיח את כל התקופה הלא-נעימה הזאת אולי מפני שלא רצה לזכור כי היה אי-פעם בבית-האסורים. ואולם, כשאדם מוחק חלק מן העבר — הרי הוא מקצץ בכך חלק מהווייתו, עברו מתכווץ ואישיותו מתגמדת. "ניתוח" כזה אינו דבר קל, אי-אפשר לו לאדם בן חמשים או בן ששים למחוק בבת אחת שלישי, או מחצית, או אפילו שלשת-רבעים מחייו. אם-כן מה יעשה אם הוא רוצה לשוב בתשובה בשלב זה בחייו? האם ימשיך ויזדהה עם שנים אלה של חטא? הרי בכך הוא כאילו מודה ברע ומכיר בו כחלק מאישיותו.

חוטא הבא לעשות תשובה על מעשים רעים שעשה בעבר — ואין תשובה בלי "חרטה על העבר" — מה יעשה באותן שנים עברו של חטא הצרורות לו בזכרונו? יש ואדם שרוי בחטא עשר שנים או חמש-עשרה שנה, (אני מכיר גם יהודים שבאו לשוב בתשובה אחרי שבעים שנה) — מה יעשה כשהוא בא להסתכל אחורנית ו"פוקד" שנים אלו שעברו עליו בחילול-שבת, בעושק וגזילה? הרי שנים אלה הם חלק מאישיותו, הם "האני" שלו. האם ימשיך להזהות עם השנים הללו, או שימחוק אותן כלא-היו? יש ואדם "מוחק" שנים מחייו. ידוע שאסירים שיצאו לחופש נוטים לשכוח לגמרי את השנים שהיו כלואים בבית-

#23 רמב"ם הל' תשובה ב: ד - מדרכי התשובה להיות השב צועק תמיד לפני השם בבכי ובתחנונים ועושה צדקה כפי כחו ומתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו ומשנה שמו כלומר אני אחר ואיני אותו האיש שעשה אותן המעשים ומשנה מעשיו כולן לטובה ולדרך ישרה וגולה ממקומו, שגלות מכפרת עון מפני שגורמת לו להכנע ולהיות עניו ושפל רוח.

#24 בראשית יב: א - וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֵךְ לְךָ מֵאֶרֶץ עֵבֶר וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבְּיַת אָבִיךָ אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אָרָאךָ:

עמלק שנצטוינו עליה בתורה אינה ענין של שנה גזעית, אלא עקירתה של אומה המגלמת את הרע שאין לו תקנה אלא בהפסק גמור, במחיקה מוחלטת, כדי שהרע הזה לא ימשיך ויפעול וישפיע לרעה גם בימי הטובה. גם באדם השב יש תשובה שהיא בבחינת הפסק; כל החטאים והמעשים הרעים שעשה שוקעים לתהום, מתקיימת בהם הנבואה "ותשליך במצולות ים כל חטאתם". יחד עם החטאים יורדים למצולות כך וכך שנים של חטא — עשר, או עשרים, או שלושים משנות חייו של האדם שחטא. אין כל אפשרות לנער את החטאים ולהשאיר במקומם את השנים.

#25 על התשובה עמ' 173

השאלה אם התשובה היא המשך או הפסק, אם היא מקיימת את העבר או מבטלת אותו לגמרי תלויה בטיבה של התשובה. יש תשובה של המשך, המכירה בעבר ויש תשובה שתכליתה ביעור מוחלט של הרע מקרב אישיותו של האדם. יש מצבים שבהם אין ברירה אחרת מאשר ביעור הרע, עקירתו מן השורש. אם חסים עליו במקרים כאלה ומשאירים אותו במקומו, חייבים לשלם לאחר-מכן מחיר גבוה מאוד של ששה מליון או של עשרים מליון קרבנות. מחיית

#26 דברים כ: יט - כִּי תִצּוֹר אֶל עִיר יָמִים רַבִּים לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ לְתַפְּסָהּ לֹא תִשְׁחִית אֶת עֵצָהּ לְנַדָּח עָלֶיךָ גֶרְוֹן כִּי מִמֶּנּוּ תֵאָכֵל וְאֹתוֹ לֹא תִכָּרֵת כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׁדָה לְבָא מִפְּנֵיךָ בְּמִצּוֹר:

#27 מס' בבא מציעא פד. - יומא חד הוה קא סחי רבי יוחנן בירדנא, חזייה ריש לקיש ושוור לירדנא אבתריה, אמר ליה: חילך לאורייתא! - אמר ליה: שופרך לנשי! - אמר ליה: אי הדרת בך - יהיבנא לך אחותי, דשפירא מינאי. קביל עליה... אקרייה ואתנייה, ושויה גברא רבא. יומא חד הוּו מפלגי בי מדרשא: הסייף והסכין והפגיון והרומח ומגל יד ומגל קציר מאימתי מקבלין טומאה - משעת גמר מלאכתן, ומאימתי גמר מלאכתן? רבי יוחנן אומר: משיצרפם בכבשן, ריש לקיש אמר: משיצחצחון במים. - אמר ליה: לסטאה בלסטיותיה ידע! - אמר ליה: ומאי אהנת לי? התם רבי קרו לי, הכא רבי קרו לי. אמר ליה: אהנאי לך דאקרבניך תחת כנפי השכינה.

#28 על התשובה עמ' 176

בעל-תשובה, היוזע לא לשכוח את העבר, לא לתלוש את הדפים של חטא מספר הזכרונות שלו, אלא דווקא לזכור את החטא ולרתום אותו לתפקיד חדש ולהשתמש בו כדי להגביר בקרבו את עוז הגעגועים-דקדושה הפורצים בקרבו — הוא הזוכה לתשובה כזאת המעלה את הרע למדרגה של טוב. לגביו הקב"ה אינו "עובר על פשע", אלא "נושא עוון ופשע", הוא כביכול, מרים, מגביה ונושא את העוון ואת הפשע למעלה-למעלה.

#29 פחד יצחק (איגרות ומכתבים) - אהובי וחביבי, שלום וברכה! מכתבך הגיע לידי, ודבריך הגיעו ללבי. דע לך חביבי כי עצם מכתבך מתנגד הוא לכל התיאורים הנמצאים בו. והנני בזה להסביר לך תוכן משפט זה. רעה חולה היא אצלנו שכאשר מתעסקים אנו בצדדי השלמות של גדולינו, ההנו מטפלים בסיכום האחרון של מעלתם. מספרים אנו על דרכי השלמות שלהם, בשעה שאנחנו מדלגים על המאבק הפנימי שהתחולל בנפשם. הרושם של שיחתנו על הגדולים מתקבל כאילו יצאו מתחת יד היוצר בקומתם ובצביונם. הכל משוחחים, מתפעלים ומרימים על נס את טהרת הלשון של בעל החפץ חיים זצ"ל, אבל מי יודע מן כל המלחמות, המאבקים, המכשולים, הנפילות והנסינות לאחור שמצא החפץ חיים בדרך המלחמה שלו עם יצרו הרע... התוצאה מזה היא כשנער בעל רוח, בעל שאיפה, בעל תסיסה מוצא בעצמו מכשולים, נפילות, ירידות, הרי הוא דומה בעיניו כבילתי "שתול בבית השם". שלפי דימויות של נער זה, להיות שתול בבית השם, פירושו הוא לשבת בשלוות נפש על נאוות דשא של מי מנוחות וליהנות מיצרו הטוב כדרך שצדיקים נהנים מזיו השכינה שעטרותיהם בראשיהם במסיבת גן עדן... אבל דע לך, חביבי, ששורש נשמתך הוא לא השלוח של היצר הטוב, אלא דווקא מלחמתו של היצר הטוב. ומכתבך היקר הנלבב מעיד כמאה עדים כי אכן לוחם נאמן אתה בצבאותיו של היצר הטוב. באנגלית אומרים: Lose the battle and win the war. הנהגה נכשלת ועומד להיות נכשל (אין בזה משום פתיחת פה לשטן), ובכמה מערכות תיפול שדוד. אבל אני מבטיח לך שלאחר הפסד כל מערכות תצא מן המלחמה כשזר על ראשך, והטרף החד מפרפר בין שינך. Lose battles but win the war. החכם מכל אדם אומר "שבע ייפול צדיק וקם", והטיפשים חושבים כי כוונתו בדרך רבותא: אף על פי ששבע ייפול צדיק, מכול מקום הוא קם. אבל החכמים יודעים היטיב שהכוונה היא שמהות הקימה של הצדיק היא ה"שבע הנפילות" שלו. וירא את כל אשר עשה והנה טוב מאוד. טוב זה יצר טוב, מאוד זה יצר הרע. אהובי, הנני לוחץ אותך אל לבבי, ולוחש באוזנך, כי אילו היה מכתבך מספר לי עודות המצוות והמעשים טובים שלך הייתי אומר שקיבלתי ממך מכתב טוב. עכשיו שמכתבך מספר על דבר ירידות ונפילות ומכשולים, הנני אומר שקיבלתי ממך מכתב טוב מאוד. רוחך סוערת לקראת השאיפה להיות גדול. בבקשה ממך, אל תצייר בנפשך גדלותם של גדולי עולם שהם ויצרם הטוב בבחינת חד הוא. לאומת זאת צייר גדלותם של גדולי עולם באותיות של מלחמה נוראה עם כל הנטיות השפלות והנמוכות. ובזמן שהנך מרגיש בקרבך סערת היצר, דע לך שבזה אתה מתדמה אל הגדולים הרבה יותר מאשר בשעה שאתה נמצא במנוחה שלימה שאתה רוצה בה. דווקא באותם המקומות שהנך מוצא בעצמך הירידות הכי מרובות, דווקא באותם המקומות עומד הנך להיות כלי להצטיינות של כבוד שמיים... יצחק הוטנר

#30 על התשובה עמ' 177

תשובה זו של העלאת הרע היא תשובה מאהבה ובה הזדונות נעשות כזכיות ואילו התשובה של ביעור הרע היא תשובה מיראה ובה הזדונות נמחקות ונעשות כשגגות. בתשובה מאהבה עולה האהבה עם התשובה, היא לוחטת באש שנפח בה החטא, היא מושכת את האדם בעבותות אהבה לעלות ולהתעלות. לגבי תשובה זו אמרו חכמים (יומא פו, א): "גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד". תשאלו: איך ייתכן שבעל-תשובה יגיע יותר קרוב ויותר גבוה מן המקום שהיה בו קודם? איך יכולים חטאים ליהפך לכוח דינאמי של קדושה? וכי לא נאמר "מי יתן טהור מטמא לא אחד" (איוב יד, ד)? רק ה', הוא לבדו, יודע את המסתורין הזה. רבונר-של-עולם, יוצר הכל, הוא שיצר האפשרות שמטומאה תוולד טהרה ואפשר שגם רעיון העלאת החטא הוא בכלל זה.

לאור זה יובנו לנו עתה דברי ריש לקיש המובאים למעלה: "גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כשגגות" — מדובר כאן בתשובה של ביעור הרע. תשובה זו מוחקת את העוונות, אבל אינה מפריחה ואינה מפרה שום דבר חדש. הזדונות נעשות כשגגות, כאילו לא היו. הן נמחקות. אבל במאמר שני אומר ריש לקיש: "גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כזכיות". הכוונה לתשובה של העלאת הרע, תשובה זו גורמת לו לאדם שיעשה מצוות ביתר עוז ואומץ מאשר עשה אותן לפני שחטא, שילמד תורה אחרת ממה שלמד איתה לפני החטא. מה גרם לו לריש לקיש שנעשה לחברו הגדול של רבי יוחנן ראש אמוראי ארץ ישראל? תשובה שעשה ועל ידה העלה את הרע שבליסטיות והפכו לטוב שבלימוד-תורה.

#31 **שמואל ב כג: א** - וְאַלֶּה דְבַרֵי דָּוִד הָאֲחֻרָנִים, נָאִם דָּוִד בֶּן יִשָׁי, וּנְאֻם הַגִּבֹר הַקָּס עָלַי, מְשִׁיחַ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וּנְעִים זְמֵרוֹת יִשְׂרָאֵל.

#32 **מס' עבודה זרה ה**. – אמר שמואל בר נחמני א"ר יונתן, מאי דכתיב...נאם דוד בן ישי, ונאם הגבר הוקם על? **נאם דוד בן ישי שהקים עולה של תשובה**.

#33 **מס' פסחים קיט**: - עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות סעודה לצדיקים ביום שיגמל חסדו לזרעו של יצחק. לאחר שאוכלין ושותין נותנין לו לאברהם אבינו כוס של ברכה לברך, ואומר להן איני מברך, שיצא ממני ישמעאל. אומר לו ליצחק טול וברך אומר להן: איני מברך, שיצא ממני עשו. אומר לו ליעקב טול וברך. אומר להם איני מברך, שנשאתי שתי אחיות בחייהן, שעתידה תורה לאוסרן עלי. אומר לו למשה טול וברך, אומר להם: איני מברך, שלא זכיתי ליכנס לארץ ישראל לא בחיי ולא במותי. אומר לו ליהושע, טול וברך אומר להן: איני מברך, שלא זכיתי לבן... אומר לו לדוד טול וברך אומר להן אני אברך, ולי נאה לברך, שנאמר "כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא."

#34 **Viktor Frankl, *Man's Search for Meaning*** - The pessimist resembles a man who observes with fear and sadness that his wall calendar, from which he daily tears a sheet, grows thinner with each passing day. On the other hand, the person who attacks the problems of life actively is like a man who removes each successive leaf from his calendar and files it neatly and carefully away with its predecessors, after first having jotted down a few diary notes on the back. He can reflect with pride and joy on all the richness set down in these notes, on all the life he has already lived to the fullest. What will it matter to him if he notices that he is growing old? Has he any reason to envy the young people whom he sees, or wax nostalgic over his own lost youth? What reasons has he to envy a young person? For the possibilities that a young person has, the future which is in store for him?

'No, thank you,' he will think. 'Instead of possibilities, I have realities in my past, not only the reality of work done and of love loved, but of sufferings bravely suffered. These sufferings are even the things of which I am most proud, although these are things which cannot inspire envy.'

#35 **אורות התשובה (ז: א)** - הציור של התשובה מהפך את כל העונות ובהלותיהם, יסוריהם הרוחניים וכעוריהם, למושגים של עדן וקורת רוח, מפני שעל ידם זורח לאדם עומק הדעת של שנאת הרע, ואהבת הטוב מתגברת בו בגבורה אדירה, ולמעלה מכל חשבון ודעת הרי הוא מתענג על אושר הנוחם, שמרגיש כו אותו הנועם האלקי המיוחד לבעלי תשובה, הנעים ביותר עם הטעם המעדן של שבירת הלב ודכאות הנפש, המחוברת עם אמונה עמוקה של הצלה וישועת עולמים.

Three Great Facts of Teshuvah

~~אני רב דאני~~ My Soul, O G-d, thirsts for you. This noble expression of religious passion is the central theme of this great and holy day.

The heart yearns, the soul thirsts and the eyes turn heavenward in humble prayer to G-d the King. And what is it that is demanded of us on this Judgement

Day? ~~אני רב דאני~~ Return O Israel, to the Lord thy G-d. O man, born of woman and formed of earth, thy days are numbered and thy years limited. Thou standest in judgement before G-d, thy Father and thy King.

Return, O man, repent, do ~~אני רב~~

The first sign-post which will tell us if we are on the right path and going in the right direction is our resistance to the same temptations to which we succumbed when we sinned.

The first great fact which gives ~~אני רב~~ The uniquely Jewish character, of ~~אני רב~~ is the fact that we are not to dodge temptation; we must not shun provocation.

Oh no! On the contrary, it means that we are to dare temptation and defy it to its face. It means that we are to stand up to sin and look it straight in the eye. We are not to run away from life and all its entangled relationships -

The highest proof of successful ~~אני רב~~ is when we can rather, we are to correct ourselves in the midst of living. ~~We are to retrace~~

our steps, enter into the same conditions and the same circumstances under which we sinned - and then exhibit the moral spunk to do good and not evil. It means that the man who drinks his daily orange juice and milk in the Automat, and who once was tempted to include a non-kosher meat sandwich in his menu, is not to avoid the Automat, or avoid breakfasts altogether in the future. It means that he is from now on, to go into that Automat, get his juice and milk, stop in front of the box containing the forbidden meat, contemplate it, and pass on without it. It means not retiring to a sheltered monasticism, but striking out and accepting the challenge with your fists up.

When Rabbi Yehudah was asked, the Talmud tells us, ~~אני רב~~ how would you describe the ^{highest} course of ^{a man} he who wishes to repent from ^{the} ^{of immorality,} ~~sexual sin~~ he

Nora McInerney (TED Talks, November 2018) - <https://www.npr.org/2019/06/21/734385329/nora-mcinerney-what-does-moving-forward-look-like-after-loss>

So, 2014 was a big year for me. Do you ever have that, just like a big year, like a banner year? For me, it went like this: October 3, I lost my second pregnancy. And then October 8, my dad died of cancer. And then on November 25, my husband Aaron died after three years with stage-four glioblastoma, which is just a fancy word for brain cancer... Now, since 2014, I will tell you I have remarried a very handsome man named Matthew, we have four children in our blended family, we live in the suburbs of Minneapolis, Minnesota, USA. We have a rescue dog. I drive a minivan, like the kind where doors open and I don't even touch them... By any measure, life is really, really good, but I haven't "moved on." I haven't moved on, and I hate that phrase so much, and I understand why other people do. Because what it says is that Aaron's life and death and love are just moments that I can leave behind me -- and that I probably should...

When I met Matthew, there was this audible sigh of relief among the people who love me, like, "It's over! She did it. She got a happy ending, we can all go home. And we did good." And that narrative is so appealing even to me, and I thought maybe I had gotten that, too, but I didn't. I got another chapter. And it's such a good chapter -- it's such a good chapter. But especially at the beginning, it was like an alternate universe, or one of those old "choose your own adventure" books from the '80s where there are two parallel plot lines.... And all of a sudden, those two plots were unfurling at once, and falling in love with Matthew really helped me realize the enormity of what I lost when Aaron died. And just as importantly, it helped me realize that my love for Aaron and my grief for Aaron, and my love for Matthew, are not opposing forces. They are just strands to the same thread. They're the same stuff

...And as part of my job, this weird podcast that I have, I sometimes talk to people about the worst thing that's ever happened to them. And sometimes, that's the loss of someone they love, sometimes days ago or weeks ago, years ago, even decades ago. And these people that I interview, they haven't closed themselves around this loss and made it the center of their lives. They've lived, their worlds have kept spinning. But they're talking to me, a total stranger, about the person they love who has died, because these are the experiences that mark us and make us just as much as the joyful ones. And just as permanently. Long after you get your last sympathy card or your last hot dish. Like, we don't look at the people around us experiencing life's joys and wonders and tell them to "move on," do we? We don't send a card that's like, "Congratulations on your beautiful baby," and then, five years later, think like, "Another birthday party? Get over it." Yeah' we get it, he's five.

... What can we do other than try to remind one another that some things can't be fixed, and not all wounds are meant to heal? We need each other to remember, to help each other remember, that grief is this multitasking emotion. That you can and will be sad, and happy; you'll be grieving, and able to love in the same year or week, the same breath. We need to remember that a grieving person is going to laugh again and smile again. If they're lucky, they'll even find love again. But yes, absolutely, they're going to move forward. But that doesn't mean that they've moved on.

Tonkin's "Model of Grief"

